

ни¹, права та обов'язки випливають безпосередньо із закону². Проте безпосередньо із норми права жодні правові наслідки, в тому числі права та обов'язки, випливати не можуть, тут необхідною є наявність саме юридичного факту.

І. Пучковська, доцент НЮА України

Неустойка і завдаток як види забезпечення виконання зобов'язання та міри цивільно-правової відповідальності

В юридичній літературі зазначається, що види забезпечення виконання зобов'язання (забезпечення) виконують стимулюючу та захисну функції³. Так, загроза втрати завдатку, як і можливість стягнення неустойки, стимулюють боржника до виконання зобов'язання в натурі. Поручка і гарантія захищають інтереси кредитора на випадок порушення зобов'язання боржником. Застава і притримання спонукають боржника до належного виконання зобов'язання, а в разі порушення зобов'язання гарантують захист інтересів кредитора за рахунок заставленого (притриманого) майна.

Серед названих видів забезпечення виконання зобов'язання щодо юридичної природи неустойки і завдатку в науці цивільного права точаться дискусії в зв'язку з визнанням їх також мірами (формами) цивіль-

¹ Досить поширена в теоретичній юриспруденції концепція «абсолютних правовідносин» у сучасних працях піддана обґрунтованій критиці. Так, деякі автори розглядають її як юридико-догматичну химеру в сучасному правознавстві, як такий унікальний вид правовідносин, котрий існує поза юридичними фактами, не мають ні визначеного суб'єктного складу, ні змісту, для них принципової різниці не має ні наявність конкретного суб'єкта, ні його місцезнаходження. Отже, химери «абсолютного правовідношення» не тільки не сприяють пізнанню складних проблем реалізації права, а й заводять дослідницьку думку в глухий кут (див.: *Хохлов Е. Б.* Юридические химеры как проблема современной российской правовой науки // Правоведение. – 2004. – № 1; *Греязов Ю. И., Хохлов Е. Б.* О юридико-догматических химерах в современном российском правоведении // Там само. – 2006. – № 5. – С. 4–21.

² Див.: *Алексеев С. С.* Общая теория права: В 2 т. – М., 1982. – Т. 2. – С. 164.

³ Див.: *Латынцев А. В.* Обеспечение исполнения договорных обязательств. – М., 2002. – С. 6–7; *Гонгало Б. М.* Учение об обеспечении обязательств. – М., 2002. – С. 40.

но-правової відповідальності. Тому метою цієї статті є з'ясування юридичної природи неустойки і завдатку через виконання ними функцій, притаманних видам забезпечення виконання зобов'язань та мірам цивільно-правової відповідальності.

Проблема з'ясування сутності неустойки і завдатку тривалий час ускладнювалася тим, що розвиток інституту видів забезпечення виконання зобов'язань у радянський період був вельми загальмований. Практично лише неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання широко використовувалася у договірній практиці та досліджувалася вченими. Інші ж способи забезпечення виконання зобов'язань застосовувалися дуже рідко і практично не одержали розвитку з дореволюційних часів. У зв'язку з переходом України до ринкової економіки, ухваленням Закону України «Про застава», розвитком іпотечного законодавства та прийняттям ЦК України 2003 р. інститут видів забезпечення виконання зобов'язань став користуватися попитом у договірній сфері, що потягло за собою його бурхливе дослідження науковцями. Внаслідок вільного вибору контрагентів сторонами договірних відносин та запровадження законодавцем принципу свободи договору швидкими темпами став розвиватися й інститут цивільно-правової відповідальності — один із основних інститутів цивільного права. При цьому слід відмітити, що й сьогодні усталеної думки щодо мір (форм) цивільно-правової відповідальності в науці цивільного права ще не склалося.

Як правило, дослідники видів забезпечення виконання зобов'язань, розглядаючи неустойку і завдаток, підкреслюють, що останні виділяються серед інших видів забезпечень тим, що виступають при цьому мірами цивільно-правової відповідальності¹. Вчені ж, які займаються проблемами цивільно-правової відповідальності, зазначають, що поряд із загальною мірою останньої — відшкодуванням збитків, — до спеціальних мір цивільно-правової відповідальності належать неустойка і завдаток, які на відміну від неї, застосовуються не в усіх випадках порушення зобов'язання, а лише стосовно зобов'язань, забезпечених неустойкою чи завдатком². Таке сприйняття «подвійної» юридичної природи неустойки і завдатку стало вже традиційним, у зв'язку з чим у

¹ Див.: *Йоффе О. С.* Избранные труды: В 4 т. – Т. III: Обязательственное право. – СПб., 2004. – С. 202; *Брагинский М. И., Витрянский В. В.* Договорное право. – Кн. I: Общие положения. – Изд. 3-е, стереот. – М., 2001. – С. 484; *Сафронова Ю. Б.* Способы обеспечения исполнения обязательств. – Саратов, 2003. – С. 5, 6.

² Див.: Цивільне право України: Підручник: У 2 т. – Т. 1/ За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К., 2004. – Т. 1. – С. 277; Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К., 2002. – К. 1. – С. 595; Гражданское право: Учебник. – Изд. 2-е, перераб. и доп. / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М., 1997. – Ч. I. – С. 526, 527.

навчальній літературі забезпечення прийнято поділяти на такі, що є мірами цивільно-правової відповідальності, і такі, що не є ними¹.

Останнім же часом в юридичній літературі спостерігається переосмислення традиційних підходів щодо віднесення цих правових інструментів одночасно як до забезпечень, так і до мір відповідальності. Так, Н. Рассказова, підкреслюючи виконання неустойкою і завдатком виключно стимулюючої функції, запитує: «Чи доцільно покладати на ці міри «подвійне» навантаження?»² А Б. Гонгало взагалі вважає «неприпустимим віднесення до числа способів забезпечення зобов'язань норм права, договору, відповідальності»³.

Аби з'ясувати особливе становище неустойки і завдатку, розглянемо, які ж функції вони виконують. О. Отрадна наголошує на тому, що основною функцією неустойки як способу забезпечення є функція стимулююча⁴. А. Латинцев підкреслює, що стимулююча функція забезпечень спрямована на боржника і відіграє свою роль до моменту, коли забезпечене зобов'язання має бути виконано⁵. При цьому вчені-цивілісти, досліджуючи неустойку і завдаток, обов'язково відмічають додаткові втрати майнового характеру для боржника в разі невиконання зобов'язання, в зв'язку з чим і вказують на стимулюючу функцію цих забезпечень. Дослідники зазначають, що саме небажання нести додаткові майнові витрати і спонукає особу до відповідної поведінки. Але ж, як відомо, покладання на правопорушника негативних наслідків завжди є результатом застосування цивільно-правової відповідальності. Їх несприятливість, невідгідність стимулюють учасників до належної поведінки⁶. Саме тому, що неустойка і завдаток дійсно загрожують боржнику несприятливими наслідками, тобто виконують стимулюючу (превентивну) функцію, їх традиційно відносять до мір відповідальності. Цивільно-правова відповідальність, як зазначається в науковій та навчальній юридичній літературі, тягне за собою для боржника додаткові втрати у вигляді відшкодування збитків, сплати неустойки, втрати завдатку. І тому

¹ Див.: Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К., 2004. – Т. 2. – С. 33.

² Рассказова Н. Ю. Вопросы общей теории обеспечительных обязательств // Правоведение. – 2004. – № 4. – С. 55.

³ Гонгало Б. М. Вказ. праця. – С. 33.

⁴ Див.: Отрадна О. О. Неустойка в цивільному праві: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2002. – С. 9.

⁵ Див.: Латинцев А. В. Вказ. праця. – С. 7.

⁶ Див.: Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Т. 1. – С. 270.

за формами (мірами) відповідальності, безумовно, визнана стимулююча (превентивна) функція¹.

Враховуючи зазначене, розглянемо механізм дії неустойки і з'ясуємо, яку ж особливу стимулюючу функцію виконує неустойка як вид забезпечення виконання зобов'язання, відмінну від її стимулюючої (превентивної) функції цивільно-правової відповідальності. Деякі науковці з огляду на «подвійну» природу неустойки пропонують вважати її видом забезпечення виконання зобов'язань до моменту порушення основного зобов'язання і мірою відповідальності з моменту його порушення². Але за такого підходу цілком очевидно, що стимулююча роль неустойки така ж сама, як і стимулююча роль збитків, що лише підкреслює спорідненість останніх як мір відповідальності та відсутність у неустойки забезпечувальної природи. Дійсно, якщо неустойка є забезпеченням, то її сплата повинна здійснюватися за рахунок додаткового джерела, заздалегідь створеного боржником на випадок порушення зобов'язання, і призводити до одержання кредитором альтернативи виконання за основним зобов'язанням. Але ж очевидно, що такий забезпечувальний механізм неустойці не властивий. Вона не створює (як це характерно для видів забезпечення виконання зобов'язань) додаткового джерела, завдяки якому в разі невиконання боржником основного зобов'язання кредитор одержить задоволення, бо неустойці не властива захисна функція забезпечень, яка є визначальною для цього інституту.

Відповідно до ст. 549 ЦК неустойкою (штрафом, пенєю) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником свого зобов'язання. Іншими словами, боржник лише приймає на себе обов'язок на випадок порушення зобов'язання передати певну грошову суму або певне майно. При укладенні ж договору ніяка грошова сума або майно кредиторіві не передається. У разі порушення основного зобов'язання боржником кредитор має право на стягнення неустойки, але якщо боржник не виконує свій обов'язок сплатити неустойку, то кредитор лише має право вимагати від нього, крім виконання основного зобов'язання, ще й сплати неустойки, хоча часто не має можливості реалізувати ці права. Останнє, на нашу думку, наочно показує, що ніяких додаткових реальних гарантій на випадок невиконання зобов'язання боржником не встановлюється за допомогою не-

¹ Див.: Гражданское право: Учебник. – Изд. 2-е, перераб. и доп. / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М., 1997. – Ч. 1. – С. 525; *Йоффе О. С.* Избранные труды: В 4 т. – Т. I: Правоотношение по советскому гражданскому праву. Ответственность по советскому гражданскому праву. – СПб., 2003. – С. 206–208.

² Див.: *Отраднава О. О.* Вказ. праця. – С. 3.

устойки, а збільшується лише відповідальність останнього: крім збитків, заподіяних невиконанням зобов'язання, боржник має сплатити ще й неустойку, якщо вона була встановлена сторонами в договорі або передбачена законом за порушення зобов'язання.

З огляду на наведене можна стверджувати, що механізм дії неустойки — це механізм цивільно-правової відповідальності. Ось чому ми не погоджуємося з думкою О. Отраднової, згідно з якою «з моменту укладення сторонами угоди про неустойку або підписання договору, який забезпечується законною неустойкою, і до моменту порушення зобов'язання неустойка є способом забезпечення виконання зобов'язань. Після порушення зобов'язання, тобто в разі невиконання неустойкою забезпечувальної функції, вона трансформується у міру цивільно-правової відповідальності»¹. Реакцією на сказане є питання: «Кому потрібне забезпечення, яке припиняє свою дію у зв'язку із порушенням забезпеченого ним зобов'язання?». Права кредитора за забезпечувальним зобов'язанням можуть бути реалізовані виключно у разі порушення умов основного зобов'язання. Це положення, як слушно зазначає Н. Рассказова, відображає сутнісні властивості забезпечень: вони виникають при невиконанні основного зобов'язання, і винятки тут неможливі².

Стимулююча функція, притаманна неустойці, дійсно сприяє виконанню зобов'язання боржником, але це її функція як цивільно-правової відповідальності. Вважаємо, що саме невиконання неустойкою захисної функції видів забезпечення виконання зобов'язань, яка спрямована на захист майнового інтересу кредитора, і підштовхує дослідників до пошуку заходів, що зможуть надати неустойці забезпечувального характеру. Наприклад О. Отрадна при визначенні неустойки у вигляді майна пропонує накласти на нього обтяження, що полягає у праві кредитора звернути стягнення на це майно при порушенні боржником зобов'язання та має слідувати за річчю при переході прав на неї до третіх осіб³. Але неважко побачити, що в цьому разі майнова неустойка нічим не відрізнятиметься від уже існуючого виду забезпечення виконання зобов'язань — застави, чий забезпечувальний характер ні в кого не викликає сумніву. Дійсно, за таких умов неустойка забезпечувала б майнові інтереси кредитора на випадок невиконання боржником зобов'язання, бо для цього створюється реальне джерело задоволення у вигляді певного майна, але ж механізм дії цієї «неустойки» — це механізм дії застави.

¹ Отрадна О. О. Вказ. праця. – С. 3.

² Див.: Рассказова Н. Ю. Вказ. праця. – С. 54.

³ Див.: Отрадна О. О. Вказ. праця. – С. 4.

Те, що неустойка у ЦК фігурує у главах 49 та 51 ЦК пояснюється тим, що в законодавстві традиційно, як і в юридичних джерелах, на що звертає увагу Б. Гонгало¹, не провадиться розмежування неустойки як виду забезпечення виконання зобов'язання та її стягнення як форми (міри) відповідальності. Реально ж скористатися неустойкою з метою забезпечення виконання зобов'язання можливо лише з урахуванням її властивостей як цивільно-правової відповідальності, оскільки боржник до належного виконання зобов'язання стимулює саме страх сплати в разі невиконання зобов'язання заздалегідь визначеної суми, а не щось інше.

Щодо визначення юридичної природи завдатку, то традиційно вважається, що останній є засобом забезпечення виконання зобов'язань, оскільки виконує забезпечувальну функцію.

Забезпечувальна функція завдатку поряд із виконуваними ним посвідчувальною та платіжною функціями, виділяється дослідниками як головна. О. Йоффе підкреслював, що завдаток є способом, котрий забезпечує виконання зобов'язання, в цьому й полягає його основна функція². Б. Гонгало відмічає, що визначення забезпечувальної функції завдатку має ключове значення стосовно цього поняття³. Забезпечувальна функція завдатку, без сумніву, є визначальною для поняття природи цього правового інструмента. Сутність же забезпечувальної функції завдатку полягає в тому, що він стимулює сторони до належного виконання зобов'язання. Тобто, забезпечувальну функцію завдатку, як і неустойки, дослідники ототожнюють із стимулюванням боржника до належного виконання зобов'язання. Наприклад, В. Вітрянський і М. Брагинський підкреслюють, що «значення завдатку як способу забезпечення виконання зобов'язання полягає в тому, що завдаток перш за все має на меті запобігти невиконанню договору» і що загроза втрати завдатку стимулює боржника до виконання зобов'язання⁴.

Забезпечувальний механізм завдатку зводиться до того, що сторона, яка відповідає за порушення зобов'язання, несе майнові втрати в розмірі суми завдатку. Сторони, забезпечуючи зобов'язання завдатком, тим самим погоджуються на втрату останнього відповідальною за порушення зобов'язання стороною. Так, якщо порушення зобов'язання станеться з вини боржника, завдаток залишається у кредитора. Якщо ж воно ста-

¹ Див.: Гонгало Б. М. Вказ. праця. – С. 55.

² Див.: Йоффе О. С. Избранные труды: В 4 т. – Т. III: Обязательственное право. – СПб., 2004. – С. 212.

³ Див.: Гонгало Б. М. Вказ. праця. – С. 76.

⁴ Див.: Брагинский М. И., Витрянский В. В. Вказ. праця. – С. 604, 479.

неться з вини кредитора, той зобов'язаний повернути боржникові завдаток і додатково сплатити суму в розмірі завдатку або його вартості. Усвідомлення можливості настання таких наслідків стимулює сторони до належного виконання зобов'язання.

Отже, забезпечувальна функція завдатку полягає у стимулюванні сторін до належного виконання зобов'язання, а з моменту його порушення проявляється і його компенсаційна функція, притаманна завдатку як мірі (формі) цивільно-правової відповідальності. Компенсаційна функція завдатку виділяється Т. Фадеєвою поряд із платіжною, посвідчувальною та забезпечувальною¹. Обґрунтовуючи компенсаційну функцію завдатку тим, що сторона, відповідальна за порушення договору, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки із зарахуванням його суми, дослідниця підкреслює, що втрата завдатку винною в порушенні зобов'язання стороною «зближує завдаток із санкціями, встановленими як відповідальність на випадок невиконання або неналежного виконання зобов'язання»². На думку В. Тархова, завдаток одночасно є також визначеним при укладенні договору розміром відповідальності³.

Забезпечувальну функцію інституту видів забезпечення виконання зобов'язань та інституту цивільно-правової відповідальності часто уподібнюють. Говорити про виконання забезпечувальної функції інститутом цивільно-правової відповідальності можна лише з точки зору виконання ним стимулюючої функції. Міри (форми) цивільно-правової відповідальності стимулюють сторони до належного виконання зобов'язання, тобто, виконуючи стимулюючу функцію, міри відповідальності забезпечують виконання зобов'язань. Деякі вчені взагалі називають цивільно-правову відповідальність одним із способів забезпечення виконання зобов'язань, маючи на увазі її стимулюючий характер⁴. Стимулююча ж функція інституту видів забезпечення виконання зобов'язань — це лише один із двох складників забезпечувальної функції останніх, спрямований на спонукання боржника до належного виконання зобов'язання. Вона має значення тільки при виконанні правовим інструментом ще й функції захисної, спрямованої на захист інтересів кредитора у разі порушення зобов'язання, як основної функції забезпе-

¹ Див.: Гражданское право: Учебник / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — Ч. I. — С. 585.

² Там само.

³ Див.: Тархов В. А. Обеспечение исполнения обязательств: Учеб. пособ. — Самара, 1997. — С. 85.

⁴ Див.: Советское гражданское право: Учебник / Под ред. В. Ф. Маслова, А. А. Пушкина. — К., 1977. — Ч. I. — С. 454.

чень. Види забезпечення виконання зобов'язання спрямовані перш за все не на стимулювання боржника до виконання зобов'язання, а на захист кредитора від ризику його невиконання.

Стимулююча функція забезпечень діє до моменту порушення зобов'язання, виконання якого вона стимулювала. Якщо боржник порушив зобов'язання, це означає, що стимулююча функція не справила на нього належний вплив і кредитор зможе одержати те, що він мав би в разі належного виконання зобов'язання завдяки реалізації захисної функції певного забезпечення. Захисна функція є визначальною при характеристиці видів забезпечення виконання зобов'язань і відповідно в питанні вирішення долі неустойки і завдатку як видів забезпечення виконання зобов'язання чи мір (форм) відповідальності. Аби правовий інструмент можна було віднести до видів забезпечення виконання зобов'язань, йому має бути притаманна або тільки захисна функція, як, наприклад, поруці, або ще й стимулююча, але завжди поряд із захисною, як, наприклад, заставі та притриманню.

Неустойка і завдаток тому й не можуть належати до видів забезпечення виконання зобов'язань, що лише стимулюють сторони до належного виконання зобов'язання, а захисна функція забезпечень їм не властива. Вони не створюють додаткового джерела на випадок порушення зобов'язання боржником, за рахунок якого кредитор реалізує свої права на одержання виконання, відшкодування збитків тощо, а лише забезпечують виконання зобов'язання шляхом стимулювання, що їм властиво як мірам (формам) цивільно-правової договірної відповідальності.

Крім того, серед усіх поіменованих видів забезпечення виконання зобов'язань лише стягнення неустойки (кредитор не має права на неустойку, якщо боржник не відповідає, тобто не є винним, бо відповідальність пов'язана з винною поведінкою, за порушення зобов'язання — ч. 3 ст. 550 ЦК) і завдатку (якщо порушення зобов'язання сталося з вини боржника, завдаток залишається у кредитора, а якщо з вини кредитора, то він зобов'язаний повернути боржникові завдаток та додатково платити суму у розмірі завдатку або його вартості — ст. 571 ЦК) поставлене законодавцем у залежність від вини боржника при невиконанні зобов'язання. Принцип же вини й сьогодні є однією з головних засад інституту відповідальності в цивільному праві, на що звертається увага в літературі¹.

В. Луць підкреслює, що втрата завдатку однією стороною або повернення його в подвійному розмірі другою є мірою цивільно-правової відповідальності. Він обґрунтовано вважає, що і відшкодування збитків,

¹ Див.: Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатеевої, В. Л. Яроцького. – Т. 1. – С. 284.

і сплата неустойки, і втрата завдатку є додатковими обов'язками, бо основний обов'язок боржника полягає в передачі майна, виконанні роботи, наданні послуг тощо і він виконується на еквівалентних та оплатних засадах. Сплачуючи неустойку, втрачаючи завдаток або відшкодовуючи кредиторів за збитками, боржник не одержує від нього жодної компенсації, а відтак, на нього покладаються всі не вигідні майнові наслідки порушення зобов'язання¹. На наш погляд, стимулююча функція неустойки і завдатку така ж сама, як і відшкодування збитків, — небажання боржника відшкодовувати збитки, сплачувати неустойку, втрачати завдаток, поряд із виконанням зобов'язання, спонукають до належного виконання зобов'язання.

До спеціальних форм цивільно-правової відповідальності, що застосовуються у спеціально передбачених договором або законом випадках для відповідного виду цивільних правопорушень, поряд з неустойкою відносять втрату завдатку Л. Баранова та С. Сиротенко².

Н. Рассказова, відмовляючи завдатку у визнанні його видом забезпечення виконання зобов'язання, посилається на авторитет М. Плянїоля. Вона вважає віднесення завдатку до забезпечення виконання зобов'язань неправомірним і зазначає, що міри відповідальності не повинні визнаватися забезпеченнями саме тому, що різні функції цих інститутів, різні ризики, проти яких спрямовані їх норми. Відмінні один від одного ризики усуваються в різні способи³. Як видно, у доктрині цивільного права спостерігається поступовий перехід від визнання завдатку видом забезпечення виконання зобов'язання, що одночасно виступає і мірою цивільно-правової відповідальності, до розуміння останнього як самостійної міри (форми) цивільно-правової договірної відповідальності.

Вважаємо, що законодавець поряд із загальною мірою (формою) цивільно-правової відповідальності — відшкодуванням збитків, що застосовується в усіх випадках порушення зобов'язання, завдяки неустойці і завдатку як спеціальним мірам (формам) цивільно-правової відповідальності — надає сторонам договірних відносин можливість змінювати розмір відповідальності, передбаченої законом. Наприклад, завдяки застосуванню штрафної неустойки сторони можуть збільшити розмір відповідальності, а шляхом передання завдатку, який за домовленістю сторін може зараховуватися як відступне, — зменшувати її. Неустойка і завдаток

¹ Див.: Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — Кн. 1. — С. 695.

² Див.: Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — Т. 1. — С. 277.

³ Див.: Рассказова Н. Ю. Вказ. праця. — С. 55, 56.

як спеціальні міри (форми) цивільно-правової відповідальності виконують, спонукаючи боржника до належного виконання зобов'язання, стимулюючи функцію і спрощують здійснення компенсаційної функції тим, що не потребують доведення, виступаючи певною грошовою сумою чи певним майном, що може бути навіть заздалегідь передане потерпілому, наприклад, кредитору при встановленні завдатку.

Згідно з ст. 571 ЦК втрата завдатку або його повернення і додаткова сплата суми в розмірі завдатку або його вартості є правовими наслідками порушення зобов'язання, забезпеченого завдатком. У зв'язку з цим, на наш погляд, ст. 611 ЦК, котра перелічує правові наслідки порушення зобов'язання, слід доповнити таким наслідком, як втрата завдатку або його повернення і додаткова сплата суми в розмірі завдатку або його вартості.

Крім того, ч. 2 ст. 571 ЦК треба доповнити положенням, відповідно до якого втрата завдатку чи його повернення в подвійному розмірі і відшкодування збитків не звільняють боржника від виконання зобов'язання в натурі, якщо інше не встановлено договором. За такого формулювання у правовому механізмі завдатку чітко проглядатиметься стимулююча функція цивільно-правової відповідальності, що дозволяє застосовувати його для забезпечення виконання зобов'язань, і одночасно на свій розсуд сторони можуть обмежити відповідальність сумою завдатку, зарахувавши його як відступне, чим припинити зобов'язання.

Враховання цієї пропозиції законодавцем поряд із положеннями ст. 622 ЦК, відповідно до якої сплата неустойки та відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання, не звільняють боржника від обов'язку виконати зобов'язання в натурі, підкреслить однакову юридичну природу останніх як спеціальних мір (форм) договірної цивільно-правової відповідальності.

Д. Задихайло, доцент НЮА України

Мобілізаційна стратегія економічного розвитку в контексті правового господарського порядку: постановка питання

За відомостями державної статистики, у 2006 р. обсяг промислового виробництва становив 100,8% порівняно з 1990 р. Водночас обсяг